

אוניברסיטת בר אילן
היחידה ללימודים בינתחומיים
התכנית למדע, טכנולוגיה וחברה

הצעה למחקר דוקטורט

תנועות חברתיות ומדיה חברתית: המקרה של תנועת המחאה של יוצאי אתיופיה 2015-2016
Social Movements and Social Media: The Case of the Ethiopian Protest Movement,
2015-2016

עומר קינן
066613092

בהנחייתם של:
פרופ' נח עפרון
ד"ר ערן פישר

ינואר 2017

גלי העלייה המרכזיים של יהודי אתיופיה לישראל הגיעו בין השנים 1977 ל-1991. מאז עלייתם, סבלו בני העדה מיחס גזעני ואפליה שיטתית מצד הציבור והממסד הישראלי (Ben-Eliezer 2008; Masiach and Walsh 2014). אולם בשונה מקבוצות עולים אחרות, כגון יהודי ארצות המזרח, מחאות פומביות היו די נדירות וקצרות טווח בקרב בני העדה האתיופית.

מסיבה זו, חודש אפריל 2015 ציין שינוי תפנית משמעותי, כאשר צעירים ממוצא אתיופי, מרביתם בני דור שני ושלישי בישראל, ערכו הפגנות רבות משתתפים ברחבי הארץ. ההפגנות סמנו את הפעם הראשונה בה בני העדה היו מעורבים במערכה ארוכת טווח במישור הלאומי, ותוך כוונה מפורשת לבטא את תסכולם ממצוקות החברתיות איתן הם מתמודדים ובעיקר מהיותם חשופים למקרי אלימות משטרתית. המחאה הפומבית החלה ב-30 באפריל, 2015, ארבעה ימים לאחר שקטע וידאו אשר צולם ללא ידיעת משטרת ישראל הופץ ברשתות המדיה החברתית. הווידאו הציג שוטר יס"מ ומתנדב במשטרת ישראל מכים חייל ממוצא אתיופי ששמו דמאס פיקדה בפנית רחוב בעיר חולון. הווידאו הופץ על ידי גולשי אינטרנט רבים והוביל לעריכתן של שלוש הפגנות רבות משתתפים כנגד אלימות משטרתית. ההפגנה הראשונה נערכה בירושלים והשתיים הנוספות בתל אביב. הפגנות נוספות המשיכו להתקיים גם בשנת 2016, כאשר הגדולה מביניהן אירעה ב-1 במרץ, מול המטה הארצי של משטרת ישראל בירושלים.

לשימוש ברשתות המדיה החברתית, ובמיוחד בקבוצות ודפי הפייסבוק, היה תפקיד משמעותי בהפיכת ההפגנות הראשונות, אשר אורגנו באופן ספונטני, לכדי מחאה פומבית מתמשכת. המוחים השתמשו בקבוצות ודפי הפייסבוק כדי להפיץ תמונות וקטעי וידאו אשר צולמו במהלך ההפגנות. הם צילמו שוטרים משתמשים באמצעים אלימים לפיזור הפגנות כגון גז מדמיע, אלות ורימוני הלם. הפצת התמונות וקטעי הווידאו בקבוצות ודפי הפייסבוק ייצרו שיח ער בתוך ומחוץ לעדה האתיופית אודות היחס האגרסיבי של משטרת ישראל כלפי בני העדה.

גם בחודשים בהם לא נערכו הפגנות רחוב, גולשי אינטרנט ממוצא אתיופי המשיכו להפיץ קטעי וידאו בהם נראים צעירים מהעדה מותקפים על ידי שוטרים. אירועים מתועדים אלה ונוספים נידונו גם בתכניות טלוויזיה (בעיקר במהדורות חדשות ותכניות אקטואליה) וזכו לסיקור נרחב בעיתונות ובתחנות הרדיו.

במסגרת המחקר המוצע אטען כי פעילויות המחאה של צעירים ממוצא אתיופי בקבוצות ודפי פייסבוק, והתמיכה הרחבה לה זכו מצד גולשי אינטרנט רבים מתוך ומחוץ לעדה, האיצו את הופעתה של תנועת המחאה והדהדו את מסריה בקרב קבוצות חברתיות רבות בישראל. כמו כן, אני סבור כי המוחים השתמשו בקבוצות ודפי הפייסבוק בדרכים ייחודיות אשר שיקפו את תרבותם הפוליטית, ובאותה עת שפלטפורמות טכנולוגיות אלה השאירו את חותמן על ההחלטות האסטרטגיות ועל צורות הפעולה בהן נקטו המוחים במהלך ההפגנות.

אמצעי הניתוח בהם אשתמש נשענים על ארבע פרספקטיבות תאורטיות במחקרי תנועות חברתיות אשר יוצגו במלואן בפרק הרקע התאורטי. פרספקטיבות אלה ישמשו להרחבת הדיון המחקרי אודות התפקיד של רשתות המדיה החברתית בארגון והתנהלות של תנועות מחאה.

תרומת המחקר המצופה היא בתאור יחסי הגומלין המורכבים שבין פלטפורמות טכנולוגיות והקשר הפוליטי והתרבותי של המשתמשים בהן (אופני השימוש של המוחים בסמלים, נרטיבים ואלמנטים תרבותיים נוספים). כמו כן, כתופעה יחסית חדשה, טרם נכתב אודות מחאת יוצאי אתיופיה 2015-2016. לפיכך, תרומה נוספת של המחקר המוצע היא בניתוח ראשוני של תופעה זו.

2. רקע תאורטי

אמצעי הניתוח במחקר המוצע נשענים על ארבע פרספקטיבות תאורטיות במחקרי תנועות חברתיות: (1) **תרבות**: ניתוח אופני השימוש של גולשי אינטרנט צעירים ממוצא אתיופי בסמלים תרבותיים לצורך גיבוש קהילת המחאה ובמסגרת פעילויותיה השוטפות; (2) **זהות**: ניתוח תהליך הבניית הזהות של תנועת המחאה ותפקידה בגיבוש הקהילה המוחה ובגיוס משתתפים חדשים; (3) **מסגור פרשני**: ניתוח האופנים בהם המוחים הגדירו את הבעיות החברתיות והקונפליקטים המרכזיים ואת האחראים להם (דיאגנוזה), הציעו פתרונות (פרוגנוזה) והניעו את גולשי האינטרנט לפעולה (הנעה לפעולה); (4) **גיוס משאבים**: ניתוח אופני גיוס התמיכה, המשאבים הטכנולוגיים, הסמליים והרגשיים על ידי המוחים בקבוצות ודפי הפייסבוק. אציג להלן סקירה של הדיון הספרותי בפרספקטיבות אלה. כמו כן, אדון בסוגיות תאורטיות מרכזיות במחקר אודות ההתנהלות של תנועות חברתיות במרחבים וירטואליים.

2.1. תרבות

בשנות ה-80 של המאה הקודמת החל עניין מחקרי בתפקיד של תרבות ושימוש בסמליה בתהליך גיבוש קהילת המחאה ובאופני ההתנהלות של תנועות חברתיות. בראשית דרכם, נשענו מחקרים אלה על גישות לחקר התרבות אשר שימשו סוציולוגים, אנתרופולוגים ובלשנים (Johnston and Klandermans, 1995). אחת מהגישות המרכזיות הוגדרה על ידי האנתרופולוג קליפורד גירץ (Geertz, 1973) אשר טען כי במסגרת מחקרים על תרבות יש לנתח את המשמעות של הטקסטים, הפרקטיקות והריטואליים של הקבוצה הנחקרת ולמקמם ברשת עשירה של אסוציאציות, אמונות, מבנים חברתיים וחוויות משותפות. גישה מרכזית נוספת לחקר התרבות אשר כונתה "הגישה הובריאנית" (על שם הסוציולוג מקס ובר) הציגה את התרבות כמלאי הידע הדרוש לפרט לצורך היותו חבר בקהילה. אולם בעשורים האחרונים המחקר אודות תפקיד התרבות וסמליה בתנועה החברתית זו מגישות אלה אל עבר הדיון בסוגיות כגון תהליך הבניית הזהות המשותפת של התנועה, כינון הסולידריות שבין חבריה והאמצעים לגיוס משתתפיה (Swidler, 1986, 1995; Johnston and Klandermans, 1995).

הסוציולוגית אן סוידלר (Swidler, 1986) הגדירה את המושג – תרבות – כ"ארגז כלים" (Toolkit) המכיל ריטואליים, סמלים, נרטיבים והשקפות עולם, המשמשים פרטים וקבוצות חברתיות כדי להגדיר את אסטרטגיות הפעולה שלהם. התרבות לדידה, אינה מערכת כוחות המכווניה באופן דטרמיניסטי פעולות, אלא רפרטואר ממנו שחקנים יחידים וקולקטיביים בוחרים באופן סלקטיבי אלמנטים שונים כדי להגדיר את קווי הפעולה שלהם.

באופן דומה, הסוציולוג רוברט ווטנו (Wuthnow 1987) טען כי תרבות היא תהליך אקספרסיבי וסמלי של התנהגות חברתית. תהליך במסגרתו סמלים, ערכים, משמעויות משותפות ואמונות מאומצים ומעוצבים כדי להתאים למטרות התנועה (Taylor, 2004). במובן זה, התנועה היא אתר ליצירת משמעויות וטעינה מחדש של סמלים וקודים חברתיים המאפשרים לחבריה לתקשר ביניהם ועם קהלים חיצוניים. טעינה מחדש של סמלים ומשמעויות אשר התקבעו בשיח הציבורי ותייגו קבוצות שוליים, הוא אחד מן ההישגים המשמעותיים ביותר של התנועה החברתית (Swidler, 1995).

דוגמה לאופן בו תנועות חברתיות מתקשרות ומפיצות מסרים של מחאה באמצעות שימוש סלקטיבי בסמלים, עולה ממחקרו של בור (Burr, 1984) אודות תנועות הפאנקיסטים ומגולחי הראש אשר צמחו

בשנות ה-80 של המאה הקודמת באנגליה. החוקר מצא כי על אף שתנועות אלה מעודן לא ניסחו תיאור קוהרנטי של מאפייני תרבותן, הן הצליחו לבטא את נושאי המחאה שלהן באמצעות שימוש בסמלים אשר באו לידי ביטוי באופני ההתנהגות ובלובש של חבריהן. כמו קבוצות שוליים רבות אחרות המשתייכות למעמד הפועלים, תנועות הפאנאיסטים ומגולחי הראש פנו לסמליות ויזואלית אשר שימשה אותם במתן ביטוי ייחודי למחאתם ולסלידתם מתרבות הזרם המרכזי, הקפיטליסטית אשר אפיינה את החברה האנגלית. שימוש בסמלים נעשה גם במסגרת הפגנות רחוב, בהן המפגינים מציגים לראווה סמלים ויזואליים בעלי משמעות תרבותית ורגשית רבת עצמה (Bloomfield and Doolin, 2012). דוגמה לכך עולה ממחאת "המטריות הצהובות" אשר נערכה בהונג-קונג. ב-14 באוקטובר, 2014, הופצו באמצעי התקשורת תמונות של מפגינים האוחזים מטריות צהובות אשר הגנו עליהם מפני גז הפלפל שרוסס לעברם על ידי כוחות המשטרה. המטריות הצהובות הפכו לסמל חזותי אשר הופץ ברחבי המדיה החברתית וזכה לסיקור נרחב בערוצי התקשורת המסורתיים. המחאה שזכתה לכינוי "Umbrella Revolution", הראתה כיצד מטריות צהובות כסמל הפכו לחלק מהתרבות הפופולרית וביטאו את עוז לבם של המפגינים אל מול הניסיון הכוחני של נציגי החוק לדכא את מחאתם (Lim, 2014).

הפרספקטיבה התאורטית העוסקת בתפקיד של תרבות וסמליה, תשמש במחקר המוצע לאיתור וניתוח אמצעים סמליים, טקסטואליים ורגשיים בהם השתמשו המוחים בקבוצות ודפי הפייסבוק לצורך גיבוש קהילת המחאה ובמסגרת פעילויותיה השוטפות. דוגמאות לשימוש זה יוצגו בהמשך בפרק ההיפותזות.

2.2. זהות

זהות התנועה החברתית מעוצבת בתהליך של משא ומתן מתמשך בין פרטים וקבוצות, ומטרתה לייצר סולידריות ותחושת השתייכות בין חברי התנועה, גם כאשר אלה שונים ברקע התרבותי-פוליטי שלהם. כמו כן, זהות התנועה מסייעת בגיוס של משתתפים חדשים (Melucci, 1994). במסגרת תהליך הבניית הזהות נוצרת חוויה של היות חלק מ"אנחנו" (We) המוגדר ביחס לאחרים השונים באינטרסים ובערכים שלהם (Gameson, 1995).

בהיותה באה כוחם של שלל תכונות תרבותיות, כישרונות, הרגלים, השקפות עולם ורגשות, הזהות נתפסת על ידי הפרטים כתמריץ להצטרפות לתנועה. שכן היא היא מאותתת לפרט כי לתנועה יש פוטנציאל

ממשי ליצור שינוי חברתי ושהצטרפותו אליה יזכה לחוויה רגשית עמוקה ולביטוי של אמות המוסר והשקפות העולם שלו (Jasper, 1998).

אולם, הגדרת הזהות של התנועה נוטה להשתנות לארוך הזמן, שכן היא נוצרת בתהליך בו קבוצות ואינדיבידואלים נדרשים פעמים רבות להשיב על השאלה - "מי אנחנו?" (Crane, 1994). בשל כך מציע הסוציולוג רוברט מלוצ'י (Melucci, 1995) לבחון את זהות התנועה כתהליך של הבניית משמעות קולקטיבית משתנה ודינמי, ולא לראות בה כביטוי לתוצר סופי וידוע מראש. לדידו, על המחקר אודות הזהות של התנועה לבחון את שלבי הבנייתה על רצף זמן כתהליך איטראקציוני רווי בשינויים וחילוקי דעות. זהות התנועה החברתית היא מטרה בפני עצמה ולא רק אמצעי, שכן האפשרות הביולוגית, הפסיכולוגית והבין-אישית של אינדיבידואלים וקבוצות לקבוע את אופן הצגת זהותם, היא אחד מהנכסים המשמעותיים ביותר עליו נאבקות התנועות החברתיות החדשות מאז שנות ה-70 של המאה הקודמת (Melucci 1980; Pizzorno 1978). אולם, מטרה זו עשויה לעתים לגרום לרדוקציה באופן הצגת הזהויות ובכך לבטל את ממדי הרב-גונית של כל אחת מהקבוצות המיוצגות על ידי התנועה. כדוגמה לכך, מרי ברנשטיין (Bernstein, 2002) מראה כיצד הוצגו קבוצות של הומו-סקסואליים ולסביות באופן מהותני אשר התעלם מהעושר שבמאפייני הזהות של כל אחת מהקבוצות, שכן על אף שהן נאבקות על נושאים משותפים, הן אינם זהות.

במסגרת המחקר המוצע אנתח את האופנים בהם המוחים ממוצא אתיופי הבנו את הזהות של תנועת המחאה במסגרת קבוצות ודפי הפייסבוק. אתיחס לשלבי הבניית הזהות של התנועה כתהליך דינמי (Melucci, 1995) ולא כזה המוביל לתוצאה ידועה מראש. כמו כן, אבחן סוגים שונים של זהויות אשר הובנו על ידי תנועת המחאה והן את היתכנות לסתירה ביניהן: קהילת יוצאי אתיופיה טכנולוגית, מודעת לקיפוח, גאה במסורתה התרבותית-דתית, אך גם שואבת ממשנתם של מנהיגים פוליטיים וגיבורי תרבות אפרו-אמריקאים.

2.3. מסגור פרשני

המושג "מסגור" (Framing) שואב מההבחנה של הסוציולוג ארווינג גופמן (Goffman, 1974) אודות מסגרות של תפיסה ופרשנות, ומצביע על אמונות ותהליכי שיפוט המאפשרים לפרטים ולקבוצות להגדיר יחד את מאפייני הפעולה הקולקטיבית (Payerthin and Zirakzafeh, 2006). מכאן, שמסגרות

הן מעין סכמות של פרשנות המאפשרות לפרטים ולקבוצות לזהות ולתייג התרחשויות בחייהם על בסיס ידע קודם וניסיון (Snow et al. 1986). תהליך קוגניטיבי בו ידע קודם מובא לצורך פירוש של אירועים ונסיבות, ומיקומם בתוך מערכת של משמעויות (Oliver, 1999). התנועות החברתיות "ממסגרות", כלומר הן מייעדות משמעויות ומפרשות אירועים בדרכים שמטרתן לגייס תמיכה ולהפחית התנגדויות (1988 Benford and Snow). הסוציולוגים רוברט בנפורד ודויד סנואו (Benford and Snow, 1992) מהחוקרים הבולטים בתחום המסגור הפרשני, טוענים כי המסגרות הנן חיוניות לתנועה החברתית, שכן בהיעדר מסגרות ברורות התנועה מתקשה לגייס תמיכה ולהניע את חבריה לפעולה.

כמו כן, כדי לגייס את לבם ותודעתם של תומכים פוטנציאליים, פעילי התנועה נדרשים לפשט, להגמיש ולעתים לשנות רעיונות מקוריים ואף להוסיף מטרות חדשות (תהליך של הרחבת המסגור). מסגרות שהורחבו הן יעילות לא רק ביצירת סימפתיה ותחושת הזדהות אלא גם בהנעה לפעולה של קהלים גדולים ומגוונים (Payerhin and Zirakzafeh, 2006; Rose, 2011).

בנפורד וסנואו (Benford and Snow, 1988) מתארים שלושה שלבי יסוד בתהליך המסגור הפרשני של התנועה החברתית: דיאגנוזה, פרוגנוזה והנעה לפעולה. לדידם, ככל שהשלב מפורטים ובסינרגיה, כך גדלה מידת היעילות של גיוס המשתתפים והנעתם לפעולה.

בשלב הדיאגנוזה הפעילים מגדירים את הבעיות החברתיות, הקונפליקטים המרכזיים ואת האחראים להם. תהליך מתמשך אשר יש לעשותו ברגישות רבה, שכן אם למשל הבעיות החברתיות המרכזיות יוגדרו כביטוי בלבדי של ניצול מעמד הפועלים, הרי שפעילי התנועה יתקשו לגייס תמיכה מצד בני מעמד הביניים (Della Porte and Diani, 2009).

שלב הפרוגנוזה כולל חיפוש והצעה של פתרונות, דרכים לוויסות מערכות יחסים בין קבוצות ואמצעים ליצירת קונצנזוס. המטרה היא להגדיר "מה יש לעשות" לאחר שנוסחו הבעיות והקונפליקטים המרכזיים והאחרים להם (Benford and Snow, 1988).

שלב ההנעה לפעולה הוא קריאה להשתתפות בפעילות קולקטיבית שמטרתה להתמודד עם הבעיות החברתיות שנוסחו בשלב הדיאגנוזה באמצעות הפתרונות שהוצעו בשלב הפרוגנוזה. הדיאגנוזה והפרוגנוזה של משימות המסגור מכוונות כלפי השגת גיוס קונצנזוס ויצירת תנופת מוטיבציה בין חברי התנועה)

(Benford and Snow, 1988).

אם כן, מטרת המסגור אינה רק להגדיר באופן קוהרנטי את הבעיות החברתיות ואת האחראים להן, אלא גם להציע פתרונות אפשריים ולשכנע במידת יעילותם. על הפעילים לגרום לפרטים המגויסים להאמין בפעולות שהתנועה מציעה ובהיתכנותן להביא לידי שינוי ממשי (Della Porte and Diani, 2009).

במסגרת המחקר המוצע, אנתח את האופנים בהם גולשי האינטרנט הגדירו יחד את הבעיות המרכזיות סביבן יש לרכז את מאמצי המחאה (אלימות משטרתית, קיפוח ממסדי, גזענות על רקע צבע עורם) ואת האחראים העיקריים להן, כמו גם את הפתרונות שהוצעו ואת אופני ההנעה לפעולה.

2.4. גיוס משאבים

עד לשנות ה-70 של המאה הקודמת הזרם המרכזי במחקר אודות תנועות חברתיות עסק בבחינת היחסים שבין מבנים חברתיים והתנהגות קולקטיבית. השאלה המרכזית היתה: תחת אילו תנאים פרטים נוטלים חלק בפעילויות הקולקטיביות של התנועה החברתית? (Jenkins, 1983).

במהלך שנות ה-70 צמחה פרספקטיבה תאורטית אשר הגדירה מחדש את הסוגיה המרכזית, באמצעות הצגת השאלה: כיצד התנועה החברתית מגייסת את משאביה, משיגה אוהדים ותמיכה ומנווטת את סביבתה הפוליטית כדי לגדול ולהתקיים לאורך זמן? פרספקטיבה זו כונתה - גיוס המשאבים (Walder, 2009).

הפרספקטיבה בוחנת את האמצעים שהתנועה החברתית מגייסת, הקשרים שלה עם קבוצות נוספות, הישענותה על תמיכה חיצונית ואסטרטגיות הפעולה שלה. ההנחה היא שעל התנועה לגייס משאבים כגון אמצעים פיננסיים, לגיטימציה וכוח אדם כדי שתגשים את מטרותיה (McCarthy and Zald, 1977).

על התנועה לגייס גם משאבים רגשיים וסמליים אשר מחזקים את התמיכה בה ומשפרים את הערך העצמי של חבריה (Brit and Heise, 2000; Kowalewski, 1980).

הסוציולוג צ'רלס טילי (Tilly, 1978) הגדיר את מוקד פרספקטיבת גיוס המשאבים כניתוח האופן בו קבוצות זועמות מגייסות קהל, היכולות שלהן להתארגן, להשיג תמיכה, ולהגשים את מטרותיהן. הסברה של טילי ושל חוקרים נוספים הייתה כי לא די בכך שקבוצה חברתית תסבול ממצוקות מתמשכות או שתצליח לפתח אידאולוגיה קוהרנטית, שכן ללא גיוס המשאבים הנחוצים לה היא לא תייצר מחאה פומבית רבת משתתפים וארוכת טווח הנחוצה לה לצורך הגשמת מטרותיה (McCarthy and Zald, 1977).

במחקר המוצע אנתח סוגים שונים של משאבים אשר גויסו על ידי גולשי האינטרנט כדי לאפשר לתנועת המחאה להתקיים לאורך זמן, לצבור תמיכה ואהדה ולעודד את חבריה ליטול חלק בפעילויות. הדיון יתמקד בגיוס של משאבים טכנולוגיים (פתיחה של קבוצות ודפי פייסבוק וניהול הפעילות בהם), אנושיים (תומכים ופעילים בתוך ומחוץ לעדה האתיופית), סמליים ורגשיים.

2.5. תנועות חברתיות במרחב הווירטואלי

כעת, לאחר הצגת ארבעת פרספקטיבות הניתוח בהן אשתמש במחקר המוצע, אדון בסוגיות מרכזיות בספרות המחקרית אודות תנועות חברתיות במרחב הווירטואלי. סוגיות אלה עוסקות בשימוש בפלטפורמות מקוונות כגון אתרי אינטרנט, בלוגים ורשתות מדיה חברתית במסגרת הפעילות השוטפת של התנועות החברתיות. במרכז הדיון ניטש ויכוח אודות מידת האפקטיביות של הפלטפורמות המקוונות בשיפור איכות החיים של קבוצות מוחלשות ויחס הממסד כלפיהן. כלומר, ביצירת שינוי חברתי. אחת השאלות המרכזיות היא: האם פעילויות מקוונות, כגון החתמה על עצומות והשתתפות בקמפיינים בקבוצות פייסבוק, תורמות באופן משמעותי להשגת מטרות התנועות? (Kristofferson, Pelozo and White, 2014). ארחיב להלן אודות דיון זה, ואציג את התרומה של המחקר המוצע בייחס אליו.

התפתחות הפלטפורמות המקוונות חופפת עם ההתפתחות של תנועות חברתיות להן אנו עדים מראשית המאה ה-21 (Fuchs, 2013). בספרו "*Networks of Outrage and Hope*" מנואל קסטלס (Castells, 2012) טוען כי פלטפורמות מקוונות מגלמות תפקיד משמעותי בהגחה של תנועות חברתיות אשר קמו בשנים האחרונות ובשיפור אמצעי המחאה שלהן. לדידו של המחבר, פלטפורמות מקוונות יצרו תנאים חדשים לפרקטיקות משותפות אשר אפשרו לתנועות חברתיות להתקיים לאורך זמן וליצור שיתופי פעולה בין אינדיבידואלים וקבוצות מרקע תרבותי ופוליטי שונה. קסטלס (Castells, 2012) וחוקרים נוספים (כגון Lee and Luang, 2014) מייצגים תפיסה דומה לפיה פלטפורמות מקוונות מתפקדות כמרחבים וירטואליים ליצירת מחאות חברתיות. הטענה היא שהשימוש בטכנולוגיות אלה אפשר את הגחתן של תנועות מחאה רבות כגון אלה שצמחו במסגרת "האביב הערבי" (Howard and Hussain, 2011), או תנועת מערביות כגון "M15" בספרד, "Occupy Wall Street" בארצות הברית ובהמשך "Occupy Everywhere" ברחבי העולם (Castells, 2012).

ביטוי נוסף לגישה זו, מראה את החשיבות של הטכנולוגיות החדשות בהתמודדות עם הקושי שבהשמעת קול מחאה באמצעות אמצעי התקשורת המסורתיים (טלוויזיה, רדיו ועיתונות). בעוד שאמצעי תקשורת אלה חושפים את הציבור הרחב למגוון מקורות אינפורמציה ומגבירים את המודעות החברתית-פוליטית של סקטורים רבים באוכלוסייה, האינפורמציה שהם מספקים מוטה במידה רבה על ידי שיקולים כלכליים ופוליטיים (הרמן, 1996). לפיכך, המדיה המסורתית לעתים קרובות בוחרת להתעלם ממחאות פוליטיות מסוימות או להציג קבוצות מחאה באור שלילי ותוך שימוש בסטראוטיפים (Gerbner and Gross, 1976). השימוש הגובר בפלטפורמות מקוונות, ובמיוחד ברשתות מדיה חברתית, מאתגר אפוא את הסטטוס שניתן למדיה המסורתית כמקור מוביל לשיקוף של מציאות חברתית. כמו כן, השיח ברשתות המדיה החברתית נתפס לעתים קרובות כביקורתי יותר (Lee and Luang, 2014).

דוגמה לתפיסת המדיה החברתית כאלטרנטיבה ראויה למגמתיות שסיקור המדיה המסורתית, עולה ממחקר אשר בחן את המחאה כנגד הירי באזרח האפרו-אמריקאי מייקל בראון, על ידי שוטר בפרגוסון, מיזורי שבארצות הברית בשנת 2014. המחקר הראה שפוסטים אשר פורסמו ברשת המדיה החברתית טוויטר ותויגו - #Ferguson שימשו כמחאה כנגד היחס האלים של המשטרה בארצות הברית כלפי אזרחים אפרו-אמריקאים וכנגד הסיקור המועט שניתן לאירועי אלימות משטרתית במדיה המסורתית (Bonilla and Rosa, 2015).

גישה סותרת מיוצגת על ידי חוקרים המבקרים את מידת יעילות השימוש בפלטפורמות מקוונות אשר טוענים כי השימוש בפלטפורמות אלה הוא לא יותר מ-"Slacktivism" – השתתפות בפעילויות מחאה רק למען הקלה רגשית של הגולש (Soyer 2013; Cook et al & Cornelisson, Karelaia 2014). ברוס בוואר (Bower, 2014) מדגים גישה זאת בטענה כי גולשי אינטרנט נוטים ללחוץ על "לייק" ולשתף עם חבריהם פוסטים אודות מטרות חברתיות שהם מתחברים אליהן, מבלי ליטול חלק בפעילויות חברתיות החיוניות ליצירת שינוי ממשי. המחבר תומך בטענתו באמצעות ניתוח מקרה בוחן בו נערך קמפיין בפייסבוק בשם #SaveDarfur אשר נועד לגייס תרומות כדי לתמוך באוכלוסייה הנרדפת בדארפור, סודן. מקרה הבוחן הראה כי מרבית המשתתפים בקמפיין לא תרמו כסף, שכן הם הסתפקו בלחיצה על "לייק" לפוסטים שפורסמו במסגרת הקמפיין ובשיתוף תכנים אלה עם חבריהם.

גישה תאורטית נוספת אשר יוצאת כנגד הדיכוטומיה שבויכוח הניטש בין שתי הגישות המוצגות לעיל, מתמקדת בניתוח יחסי הגומלין שבין השימוש בטכנולוגיות מקוונות ופעילויות חברתיות. כך שבמקום לשאול האם פלטפורמות מקוונות תורמות או פוגעות בפעילויות של תנועות המחאה, חוקרים המאמצים גישה זו שואלים כיצד תנועות מחאה ואקטיביזם פוליטי מעוצבים על ידי טכנולוגיות חדשות, וכיצד השימוש בטכנולוגיות חדשות מעוצב על ידי תנועות מחאה. שכן הטכנולוגיות המקוונות טומנות בחובן הזדמנויות עבור התנועות החברתיות אך גם אתגרים ומגבלות (Van Aelst and Van Laer, 2010).

גישה זו באה לידי ביטוי במחקרה של זיזי פפאריסי (Papacharissi, 2010), בו המחברת בוחנת כיצד מדיה דיגיטלית מעצבת את, ומעוצבת על ידי, דמוקרטיות בנות זמננו. דוגמה נוספת לגישה זו עולה מחיבורו המפורסם של קליי שירקי "*The Political Power Of Social Media*" אשר פורסם במגזין *Foreign Affairs*, בו טען המחבר כי הן פעילים חברתיים במשטרים דמוקרטיים והן נציגי משטרים טוטליטריים משתמשים וימשיכו להשתמש, בפלטפורמות מקוונות כחלק מפעילותיהם השוטפות. לפיכך, חשוב שממשלת ארצות הברית תשקיע את משאביה בלימוד האופנים בהם טכנולוגיות חדשות אלה מתפקדות כדי למקסם את השימוש בהן, ולא תשקיע מאמץ בדיון העקר אודות מידת האפקטיביות שלהן. כפי שצוין על ידי המחבר:

"Only by switching from an instrumental to an environmental view of the effects of social media on the public sphere will the United States be able to take advantage of the long-term benefits these tools promise" (Shirky 2011, Page 8).

המחקר המוצע ממוקם במסגרת גישה תאורטית זו, כאשר הוא מאתגר תפיסות דיכוטומיות הרואות או בשורה מהפכנית בטכנולוגיות החדשות, או שהן זירות חסרות תועלות לפעילות סימבולית (Slacktivism). זאת באמצעות בחינת השימוש הייחודי של הפעילים בתנועות החברתיות ברשתות המדיה החברתית (ובאופן ממוקד בקבוצות ודפי פייסבוק), וטביעת האצבע שטכנולוגיות אלה השאירו על אמצעי המחאה. כלומר, זניחת הדיון במידת האפקטיביות של טכנולוגיות חדשות בהשגת המטרות של התנועות החברתיות, לטובת בחינת יחסי הגומלין בין טכנולוגיות אלה לבין פעילי התנועות.

המחקר מבקש להרחיב את המסגרת התאורטית באמצעות תאור הדרכים בהן השימוש בטכנולוגיה משקף את הרקע החברתי, הפוליטי והתרבותי של המשתמשים בה. באמצעות שימוש בפרספקטיבות

התאורטיות של מחקרי תנועות חברתיות, אאתר ואנתח נרטיבים, אלמנטים תרבותיים וסמלים העולים בעת השימוש של מוחים מרקע תרבותי ופוליטי ייחודי בקבוצות ודפי פייסבוק.

3. מטרות ושאלות המחקר

מטרות המחקר: (1) לבחון את תפקיד השימוש בקבוצות ודפי פייסבוק בשלבי צמיחתה של תנועת המחאה של יוצאי אתיופיה ובפעילויותיה השוטפות; (2) לנתח את הדרכים בהן התרבות הפוליטית של המוחים השתקפה מתוך השימוש שלהם בקבוצות ודפי הפייסבוק (סמלים, טקסטים ונרטיבים תרבותיים), ואת האופנים בהם פלטפורמות טכנולוגיות אלה השאירו את חותמן על תהליך קבלת ההחלטות של המוחים ועל אמצעי מחאתם.

שאלות המחקר אשר נוסחו תוך שיח ושיג עם הפרספקטיבות התאורטיות במחקרי תנועות חברתיות אשר הוצגו לעיל הן: (1) באילו אופנים סמלים, טקסטים ואלמנטים נוספים מתוך "ארגז הכלים" התרבותי (Swidler, 1986) של המוחים שימשו אותם בגיבוש קהילת המחאה, עיצוב ותקשור מסריהם בקבוצות ודפי הפייסבוק? (2) כיצד הובנתה הזהות הקולקטיבית של תנועת המחאה במסגרת קבוצות ודפי הפייסבוק ומה היה תפקידה בגיבוש הקהילה המוחה ובגיוס המשתתפים? (3) כיצד התנהל התהליך המסגור בו המוחים הגדירו יחד את הבעיות החברתיות המרכזיות בהן תטפל המחאה (אלימות משטרתית, הפלייה ממסדית, שוליות חברתית וכלכלית וכיו"ב), את האחראים להן, את הפתרונות להתמודדות איתן וכיצד הניעו לפעולה בקבוצות ודפי הפייסבוק? (4) אילו סוגי משאבים גויסו בקבוצות ודפי הפייסבוק ובאילו אופנים?

מענה ראשוני לשאלות המחקר יוצג להלן בפרק ההיפותזות.

4. היפותזות

אירועי חודש אפריל 2015 יצרו הזדמנות להופעתה של תנועת מחאה חדשה בזכות שימוש של חבריה במספר אמצעים. אמצעי ראשון הוא שילוב של סמלים תרבותיים ורגשיים, כגון תמונתו של חייל מצטיין ממוצא אתיופי, לבוש מדי צה"ל, מוכה על ידי נציגי החוק. תמונה זו אשר הופצה בפייסבוק יצרה זעם המוני אשר היה נחוץ ליצירת קהילת המחאה.

אמצעי נוסף הוא הגדרת הבעיות החברתיות המרכזיות איתן מתמודדת העדה האתיופית כביטוי ישראלי-לוקלי ליחס הגזעני ממנו סובלות אוכלוסיות שחורות ברחבי העולם (דיאגנוזה). המסרים המגולמים

בסמלי "המאבק השחור" ובמשנתם של מנהיגים פוליטיים וגיבורי תרבות אפרו-אמריקאים הוצגו בפוסטים כמתווי דרך ראויים להתמודדות עם אותן בעיות חברתיות (פרוגנוזה) וסייעו בגיוס תמיכה והשתתפות מתוך ומחוץ לעדה האתיופית (הנעה לפעולה).

אימוץ סממני המאבק השחור יחד עם המורשת התרבותית-דתית של יהדות אתיופיה, כמו גם סיקור עצמי של ההפגנות בפייסבוק, אפשרו למוחים להבנות זהות קולקטיבית של סובייקט אתיופי מודע לקיפוח, עכשווי וטכנולוגי וגאה במורשתו התרבותית-דתית. אמצעי נוסף הוא גיוס משאבים טכנולוגיים (הקמה וניהול של קבוצות ודפי פייסבוק), אנושיים (תמיכה של גולשי אינטרנט מתוך ומחוץ לעדה האתיופית), סמליים ורגשיים.

4.1. סמלים תרבותיים ורגשיים

החלום ושברו

ההפצה ההמונית של קטע הווידאו בו נראה דמאס פיקדה מוכה על ידי השוטרים ב-26 באפריל, 2015, יצרה נקודת תפנית באופני ההתמודדות של העדה האתיופית עם מצוקות חברתיות. בקטע הווידאו היו מגולמים סמלים רבי עוצמה רגשית אשר אפשרו את גיבוש קהילת המחאה; חייל מצטיין ממוצא אתיופי, לבוש מדי צה"ל מוכה על ידי כוחות משטרת ישראל. אירוע סימבולי המשקף משבר קולקטיבי, שכן צה"ל כארגון מצוי בלב הקונצנזוס הישראלי ונחשב לאמצעי השתלבות עבור מרבית הקבוצות בישראל, וביניהן קהילת יוצאי אתיופיה. התמונה שמצטיירת מקטע הווידאו היא שגם כאשר חייל מצטיין ממוצא אתיופי לבוש במדי צה"ל, הוא נותר חשוף ליחס אלים, "אתיופי נשאר אתיופי" גם כאשר הוא חייל מצטיין.

ההפגנות שנערכו בעקבות פרסום הווידאו ושיח המחאה הער שממשיך להתנהל גם כיום בקבוצות ודפי פייסבוק של בני העדה, מעידים על השינוי בתפיסה החברתית-פוליטית של בני העדה. איגוד החוויות הטראומטיות שזוקק באירוע המצולם הביא לשבר החלום אשר יצר זעם קולקטיבי מתקשר שתורגם לכדי מחאה פומבית ארוכת טווח.

#כולנו_יוסף_סלמסה!

באמצעות שילוב ההאשטג (Hashtag) "#כולנו_יוסף_סלמסה!" בקבוצות ודפי פייסבוק, המוחים הרחיבו את הדיון אודות המקרה הפרטי והטרגי של יוסף סלמסה אשר נמצא ללא רוח חיים לאחר שהותקף

על ידי שוטיר משטרת ישראל, לכדי שיח לאומי (ובמידה מסוימת בינלאומי) אודות תופעת האלימות המשטרתית בישראל ובכך הפכו את סלמסה לאחד מסמלי המחאה של העדה האתיופית. שילוב ההאשטג בפוסטים שימש את המוחים בהעברת המסר כי אלימות משטרתית אינה סכנה אליה חשופים רק אזרחים ממוצא אתיופי, אלא תופעה חברתית המאיימת על כלל החברה בישראל ועל כן יש לשלב כוחות כנגדה. מסר שהוביל אזרחים רבים מתוך ומחוץ לעדה האתיופית להשתתף בהפגנות ובתהלוכות לזכרו של סלמסה. אני סבור כי סיפור מעצרו ומותו של סלמסה והשימוש הגובר בהאשטג #כולנו_יוסף_סלמסה! משנת 2014 היה נדבך משמעותי ביצירת הזעם הקולקטיבי של העדה האתיופית אשר הגיע לנקודת רתיחה עם פרסום קטע הווידאו של הכאת פיקדה ב-2015. כך שהשיח אודות סלמסה הנו חלק משמעותי מהתשתית עליה נחה מחאת יוצאי אתיופיה.

יוסף סלמסה (בן 22 במוותו) היה ישראלי ממוצא אתיופי אשר נעצר ב-2014, לאחר שהתקבלה במשטרת ישראל קריאה אודות אדם חמוש בסכין אשר ניסה לפרוץ לבניין בסמוך לגן ציבורי בעיירה זיכרון יעקב. השוטרים שנקראו למקום מצאו את סלמסה בגן ציבורי סמוך, חשמלו אותו באמצעות אקדח טייזר והובילו אותו אזוק אל תחנת המשטרה של זכרון יעקב בחשד שהוא הפורץ, בעודו באפיסת כוחות. אביו, טדלה סלמסה, דיווח לאמצעי התקשורת כי מצא את בנו מחוץ לתחנת המשטרה שרוע על הרצפה, כאשר ידיו ורגליו אזוקות ללא השגחה של שוטרי התחנה. שלושה חודשים לאחר מכן, נמצא יוסף סלמסה ללא רוח חיים במורד צוק על יד המושבה בנימינה. בני משפחתו טענו כי לאחר מעצרו האלים סבל סלמסה ממצב רגשי ירוד. לאחרונה, מחלקת חקירת שוטרים במשטרת ישראל (מח"ש) הודיעה כי סגרה את התיק שעסק בחקירת האירוע.

מותו של סלמסה וסגירת תיק מח"ש עוררו את זעמה של הקהילה האתיופית. סלמסה הפך לאחד מהסמלים המובהקים של המחאה כנגד אלימות משטרתית ושמו הוזכר רבות ברשתות המדיה החברתית ובערוצי התקשורת לאחר פרוץ המחאה ב-2015. גולשי אינטרנט רבים החלו לפרסם פוסטים בפייסבוק כנגד אלימות משטרתית לצד צירוף ההאשטג #כולנו_יוסף_סלמסה!. פרסום הפוסטים, אפשר למוחים להרחיב את שיח המחאה כנגד אלימות משטרתית ממקרה טרגי פרטני של אזרח ממוצא אתיופי, לכדי שיח כלל חברתי. המילה "כולנו" בצירוף השם - יוסף סלמסה - הוצגה בפוסטים רבים בהם צפיתי אותם פרסמו גולשים מתוך ומחוץ לעדה האתיופית. לאחרונה פרסמו בפייסבוק תלמידי בית ספר יסודי פלסטינים תמונה

כאות לסולידריות עם המאבק כנגד אלימות משטרתית בו נראו שידיהם מעל ראשם ולצד הפוסט צורף
ההאשטג #כולנו_יוסף סלמסה!. פוסטים בלתי צפויים נוספים פורסמו גם על ידי גולשי אינטרנט מתאילנד
ומקסיקו.

4.2. מסגור פרשני

אימוץ נרטיב "המאבק השחור"

חלק גדול מהמוחים תארו את המצוקות החברתיות מהן סובלים יוצאי אתיופיה כביטוי לוקלי-
ישראלי ליחס הגזעני כלפי אוכלוסיות שחורות ברחבי העולם ולאורך ההיסטוריה, וכך חיברו את מאבקם
עם מאבק גלובלי ותיק ובעל הישגים. טענתם שהמצוקות החברתיות מהן סובלת העדה, כגון מקרי אלימות
משטרתית ואפליה במוסדות חינוך ובשוק העבודה הם תוצר של יחס גזעני ציבורי וממסדי כלפי אוכלוסייה
שחורה בישראל (דיאגנוזה). טענה זאת הוצגה באמצעות שילוב של תוכן השואב מנרטיב זה בפוסטים
שפרסמו בקבוצות ודפי פייסבוק. כמו כן, המוחים השתמשו במשנתם של מנהיגים אפרו-אמריקאים וגיבורי
תרבות שחורים, כדי להציע מודל הנהגה ואופני התמודדות חדשים עם מצוקות חברתיות מהן סובלת קהילת
יוצאי אתיופיה (פרוגנוזה). חלק גדול מהמנהיגים וגיבורי התרבות אהודים גם בקרב גולשי אינטרנט מחוץ
לעדה האתיופית, כך שבאמצעות פרסום פוסטים העוסקים במשנתם חיזקו המוחים את התמיכה במחאתם
וגייסו משתתפים נוספים בקרב קבוצות חברתיות מגוונות (הנעה לפעולה).

לצד תהליך המסגור, אני סבור כי המוחים השתמשו בנרטיב "המאבק השחור" במסגרת הבניית
הזהות הקולקטיבית של תנועת המחאה. בשונה מהשיח התקשורתי והציבורי אשר ראה ביוצאי אתיופיה
קהילה מנומסת שקטה ומופנמת, המוחים הציגו את הקהילה כמודעת לקיפוח, פרואקטיבית ונאבקת למען
שינוי חברתי. הדוגמאות שיוצגו להלן הן רק חלק קטן מתוך השימוש הנרחב באלמנטים וסמלי המאבק
השחוק במאות פוסטים שקראתי ושלטים בהפגנות בהן נכחתי.

במשך עשורים, המנהיגים המסורתיים והפוליטיים של הקהילה האתיופית הציגו את ההשתלבות
בחברה בישראל כאמצעי להתמודדות עם מצוקות חברתיות. הדור הצעיר, שעייף מהבטחות, ניסה ליצור
מודל הנהגה חדש שפעולותיו יובילו לשינוי מהיר ומשמעותי ביחס המפלה של האוכלוסייה והמוסדות
בישראל. אך גם כאשר נערכו הפגנות, כגון אירועי השלכת תרומות הדם של בני העדה בשנת 1996, הן היו
קצרות טווח. בכך שמוחי 2015 ביססו חלק נרחב מהמאפיינים של מודל הנהגה ואופני ניהול המחאה על

משנתם של מנהיגים וגיבורי תרבות אפרו-אמריקאים, ניתן לראות כקריאה לחברי הקהילה להפסיק להיות מובלים אחר ההנהגה המסורתית, ולסגל אופני התמודדות מיליטנטיים ופרואקטיביים. דוגמה לכך עולה מקטע וידאו של ראיון עם אומן ההיפ-הופ האפרו-אמריקאי טופאק שאקור אשר נרצח בשנת 1996. הראיון עמו פורסם בקבוצת הפייסבוק "Ethiostruggle". טופאק, אומן ההיפ-הופ האהוד ביותר על צעירי העדה האתיופית בישראל (רטנר, 2015) נשאל בראיון מה לדעתו גורם לאלימות, והשיב:

If I know that in this hotel room they have food every day, and I knock on the door every day to eat, and they open the door and let me see the party, let me see they throwing salami all over.... I'm standing outside trying to sing my way in "we hungry please let us in", "we hungry please let us in", after about a week this song is going to change to "we hungry, we need some food." After a year it's like, I'm picking the lock coming to the door and blasting (starts shooting) ... We (African-Americans) were asking with the Panthers (The Black Panthers movement) we were asking with the civil rights movement we were asking; you know? All the people that were asking are all dead or in jail. So now what do you think we're going to do? Ask?

דבריו של טופאק שימשו כמטמפורה לחוסר היכולת של מאמצי ההשתלבות בחברה להביא לשינוי משמעותי באיכות החיים של קהילות מוחלשות וביחס המפלה כלפיהן. לדידו, מאבקים כנגד כוחות מדכאים הינם בלתי נמנעים.

בקטע הווידאו נראה שטופאק משמש כדוגמה לאופני התמודדות נחוצים חדשים עם המצוקות החברתיות של בני-העדה האתיופית, כפי שרואים זאת חברי הקבוצה, שכן הוא מדגיש את החשיבות שבהתנגדות לדיכוי חברתי. מסר זה הדהד בדף פייסבוק נוסף בשם "עולם ההיפ-הופ למבינים בלבד", כאשר מנהל הדף שיתף את הראיון עם טופאק ולצידו כתב: "טופאק אמר את זה כמו שזה, ההפגנה נגד אלימות משטרתית תתקיים היום בירושלים, ואם הנושא הזה חשוב לכם אז צאו החוצה מהבתים שלכם ותתמכו באחים שלכם".

שיתוף הראיון ממחיש את האופן שבו מילותיו של טופאק כטקסט סימבולי של גיבור תרבות מדגיש את חשיבות ההתנגדות האקטיבית למשטרת ישראל ככוח פוגעני ואלים. הראיון שותף ביום בו נערכה הפגנה אל מול המטה המרכזי של משטרת ישראל בירושלים בתאריך ה-3 במרץ 2016, הפגנה שנערכה גם לציון שנתיים למותו של יוסף סלמסה.

חלק גדול ממנהיגי המחאה והגיבורים התרבותיים שהמוחים הפיצו תמונות, קטעי ווידאו או ציטטות שלהם אהובים גם על ידי גולשי אינטרנט מחוץ לעדה האתיופית. דוגמה לכך עולה מפוסט שפורסם ב-8 באפריל, 2016, בדף הפייסבוק "אתיופיה ישראל", אשר הציג ציטוט של מרטין לותר קינג:

"People fear each other because they don't know each other, and they don't know each other because they don't communicate with each other, and they don't communicate with each other because they are separated from each other."

הפוסט שפורסם ביחס לחשיבותה של מחאת יוצאי אתיופיה, שותף בעיקר על ידי גולשי אינטרנט אשר אינם משתייכים לעדה האתיופית. כך שימוש במשנתם של גיבורי תרבות ומנהיגים שחורים בפוסטים בקבוצות ודפי פייסבוק, תורם לגיוס תמיכה מתוך אך גם מחוץ לעדה האתיופית.

4.3. הבניית הזהות

הרנסנס האתיופי

המוחים החיו את המסורת התרבותית-דתית של יהדות אתיופיה באמצעות פרסום פוסטים אשר שיקפו את עושרה והציגו אותה כזהות המספקת מקור לגאווה ולתחושת ההשתייכות. פרקטיקה זו גם ביטאה התנגדות לתהליך ההפנמה התרבותית, במסגרתו העולים מאתיופיה נדרשו לזנוח את סממני הזהות המסורתית של יהדות אתיופיה ואת ההרגלים הדתיים הייחודיים איתם עלו ארצה, ולאמץ באופן מלא את המנהגים והערכים של הזהות הישראלית. כחלק ממאבקם התרבותי, המוחים יצרו מעין "מוזיאון וירטואלי" בו הופצו סמלי המסורות התרבותיות של יהדות אתיופיה מבלי הצורך בתמיכה ממסדית או כספית.

כאשר עלו יהודי אתיופיה לישראל, הן נאלצו לעבור תהליך של סוציאליזציה מחדש, במסגרתו נדרשו לאמץ ערכים ונורמות המצופות מאזרחים ישראלים (סיקורל ושרעבי, 2010). תהליך הסוציאליזציה מחדש לווה בהתנכרות למסורת העשירה ולזהות התרבותית של יהדות אתיופיה על ידי המסד והציבור הישראלי (Ben Eliezer, 2008). כתוצאה מיחס זה, התרבות ההיסטורית של יהדות אתיופיה נעדרה

מחגיגת החגים הרשמיים בישראל, מתכניות הלימוד בבתי-הספר וממוסדות שימור התרבות היהודית (כגון בית התפוצות).

צפייה סיסטמטית בפעילויות של המוחים בקבוצות ודפי פייסבוק מראה כי חלק משמות הקבוצות (למשל "שורשים ותרבות"), שילוב של כתיבה בעברית ובאמהרית בחלק מהפוסטים ופרסום של תמונות וקטעי וידאו בהם מופיעים גיבורי תרבות של יהדות אתיופיה, יצרו תחושת השתייכות לזהות תרבותית נעלה בקרב גולשי האינטרנט, אשר משתקפת מהשיח המקוון שלהם. ניתן לפרש פעולות אלה כהזמנה מצד גולשי אינטרנט ממוצא אתיופי, לחגוג את זהותם התרבותית. סיפורים, סמלים ופרקטיקות של יהדות אתיופיה אשר הודרו במשך עשורים רבים, זכו וממשיכים לזכות להאדרה בקבוצות ודפי פייסבוק.

דוגמה לכך עולה מהפוסט ששותף על ידי גולשים רבים המציג תמונה מצוירת של אישה ששערה מעוצב בצורת מדינת אתיופיה, העונדת עגילים אפריקאים מסורתיים. הגולשות שפרסמה את התמונה כתבה: "כל אמא אתיופית תדע שגדלה ילדים לתפארת. כל דמעה של עצב תהפוך לשמחה. כל כאב או עצב יהפוך לשמחה. תהיו גאים בזהות שלכם!!!!". הדוגמה מראה כי סמלים אשר קודם הוצגו ככפרימיטיביים (למשל העגילים האפריקאים), הוטענו במשמעות מחודשת והוצגו כמקור לגאווה תרבותית.

שינוי תדמית

הפצה של תמונות וקטעי וידאו שצולמו על ידי מוחים במהלך ההפגנות, שימשה את המוחים כדי לעמוד במרכז הדיון הציבורי ולהישאר רלוונטיים לאורך חודשים רבים, תוך לקיחת בעלות ושכירת תקרת הזכוכית שחסמה את הקהילה במשך שנים רבות בשל היעדר סיקור תקשורתי ראוי. באמצעות השימוש בקבוצות ודפי פייסבוק, המוחים גרמו לכתבים לשים לב למחאתם, להשתמש בתוכן שהם תיעדו במהלך ההפגנות, ובעיקר סייעו בהבניה מחדש של התדמית של הקהילה האתיופית כפרואקטיבית ומודעת לקיפוח וליחס האלים של משטרת ישראל. זאת בניגוד לתדמית הפסיבית, מנומסת ושקטה אשר הוצגה במשך שנים רבות באמצעי התקשורת המסורתיים ועל ידי הממסד הישראלי.

פרסום תכנים תיעודיים שנאספו על ידי המוחים עצמם – כפי שהם חוו את האירועים – אפשר להפיץ אינפורמציה ברמה הלאומית. המוחים יצרו נתיב ללב השיח בישראל אך גם ללב החברים בקהילת יוצאי אתיופיה (שיח פנימי).

כתוצאה מכך, היחסים בין המדיה המסורתית למוזחים השתנו. המדיה המסורתית, עם יכולת תיעוד מוגבלת, הפכה תלויה בחומרים של המוזחים. כדוגמה, מהדורות חדשות החלו להקרין תמונות שמוזחים צילמו מההפגנות. פרקטיקת הסיקור העצמי עזרה אפוא ליצור תדמית חדשה עבור הקהילה האתיופית כעצמאית, פרואקטיבית וכזו שלוקחת את גורלה בידיה.

5. שיטות המחקר

5.1. ניתוח תוכן מקוון

ניתוח תמטי של פוסטים טקסטואליים וחזותיים (קטעי וידאו ותמונות) אשר פורסמו בקבוצות ודפי פייסבוק בהם פעילים רבים מצעירי העדה האתיופית ובהם התנהל חלק ניכר ממחאתם. הניתוח יערך ביחס לתקופה של שנה המחולקת כך: הימים הראשונים שבין פרסום קטע הווידאו של הכאת החייל ועד לארגון ההפגנה הראשונה בירושלים, ושנה לאחר ארגון הפגנה זו. החלוקה בין שני פרקי הזמן נועדה להפריד בין תחילת המחאה ושלבי ארגונה, לבין פעילויותיה השוטפות.

באמצעות התבססות על הפרספקטיבות התאורטיות במחקר תנועות חברתיות אשר הוצגו לעיל, אנתח מגמות מרכזיות בשיח המקוון ביחס לשימוש בטקסטים, סמלים, נרטיבים תרבותיים, הגדרת מוקדי המאבק, הצעת פתרונות, קריאה לפעולה וגיוס תמיכה.

פוסטים, תגובות הגולשים, תמונות וקטעי וידאו אשר פורסמו בקבוצות ודפי הפייסבוק במהלך התקופה הנבדקת נאספו ומוינו באמצעות התכנה Netvizz. בין התכנים נוצרה חלוקה על פי תאריך פרסומם, סוג התכנים (טקסט, תמונה או קטע וידאו), מספר השיתופים והלייקים להם זכו (להלן שיח מקוון). הקבוצות ודפי הפייסבוק מהם נאסף ומוין התוכן נבחרו בשל מספר הפעילים הרב בהם ובשל שיח המחאה הער המתנהל במסגרתם. כל הקבוצות והדפים מוגדרים כ"פומביים" (Public), כלומר מאפשרים גישה לכל גולשי האינטרנט ללא צורך בהרשאה.

להלן שמות הקבוצות ודפי הפייסבוק: העמוד "אתיופיה הקטנה" (59,609 חברים), העמוד "אתיופיה ישראל" (2,817 חברים), העמוד "Ethiostuggle" (6,002 חברים), הקבוצה "אוטופיה שלי"- הקבוצה" (4,495 חברים), העמוד "האתיופי האינטלקטואלי" (3,803 חברים), הקבוצה "החזית לשהרור יוצאי אתיופיה" (2,295 חברים), קבוצת "הפורום נגד גזענות" (350 חברים), העמוד "התאגדות אוטופיה"

(1,113 חברים), העמוד "כוחנו באחדותנו" (3,590 חברים), העמוד "לזכרו של יוסף סלמסה" (19,008 חברים), הקבוצה "ענבר בוגלה" (1,125 חברים).

5.2. מיפוי וסקירה היסטורית

אמפה את האתגרים שנחוו על ידי יוצאי אתיופיה בתהליך ההתאקלמות בחברה בישראל, כמו גם אירועי מחאה קודמים שנערכו על ידם לפני הופעת רשתות המדיה החברתית (למשל קמפיין תרומות הדם בשנת 1996). המיפוי יערך על בסיס ספרות מחקרית רלוונטית בנושאים אלה וכנקודת השוואה שיש בה מלהאיר את תפקיד השימוש ברשתות המדיה החברתית.

5.3. ראיונות עומק

בכוונתי לארוך 15-20 ראיונות עומק חצי מובנים עם פעילים ומנהיגי מחאה העושים שימוש בקבוצות ודפי הפייסבוק כחלק אינטגרלי מפעילויותיהם. הראיונות יעסקו במחאה ובשימוש הייחודי שלהם בטכנולוגיות אלה. הראיונות ישמשו כאמצעי משלים לניתוח התוכן המקוון.

6. שלבי המחקר

המחקר יחולק לשלושה שלבים כרונולוגיים: (1) התאקלמות וקיפוח – דיון במצוקות החברתיות איתן התמודדה הקהילה האתיופית מאז גלי העלייה הראשונים לארץ ישראל. דיון זה יתבסס על ספרות מחקרית בנושא. (2) שינוי תפנית – ניתוח הימים הראשונים שלאחר פרסום קטע הווידאו בו נראה פקדה מוכה על ידי השוטרים בתאריך ה-26 באפריל 2015, ועד הארגון של ההפגנה הראשונה למול המטה המרכזי של משטרת ישראל בירושלים ארבעה ימים לאחר מכן. אני רואה בנקודת זמן זו כצומת מרכזית בהופעה של תנועת המחאה של יוצאי אתיופיה. (3) מחאה מתמשכת – דיון בשינויים שהתרחשו בתנועת המחאה בשנה שלאחר ההפגנה הראשונה. בכוונתי לתחום את הניתוח והדיון של המחקר המוצע עד לתאריך ה-30 באפריל, 2016.

שלושת השלבים הכרונולוגיים יסייעו בניתוח האופנים בהם הרקע התרבותי, חברתי ופוליטי של המוחים באו לידי ביטוי בעת הפעילויות שלהם בקבוצות ודפי הפייסבוק, כמו גם בטביעת האצבע שפלטפורמות טכנולוגיות אלה השאירו על האסטרטגיות ואמצעי המחאה שלהם.

- סיקורל, ע., שרעבי, ר. (2014). הקניית הישראליות: עבודת הסומכות במרכזי הקליטה של עולי אתיופיה. *מגדר בישראל*, ב, 790-815.
- רטנר, ד. (2015). ראפ, רגאיי ו'המשוטטים': טעמים מוזיקליים ומיקום חברתי בקרב צעירים יוצאי אתיופיה בישראל. *סוציולוגיה ישראלית*, יז, 32-55.
- Ben-Eliezer, U. (2008). Multicultural society and everyday cultural racism: second generation of Ethiopian Jews in Israel's 'crisis of modernization'. *Ethnic and Racial Studies*, 31, 935-961.
- Bernstein, M. (2002). The Contradictions of Gay Ethnicity Forging Identity in Vermont. In D.S. Meyer, N. Whittier, B. Robnett (Eds.), *Social Movements: Identity, Culture, and the State* (pp. 85-104). New York: Oxford University Press.
- Bloomfield, B. P., & Doolin, B. (2012). Symbolic communication in public protest over genetic modification: Visual rhetoric, symbolic excess and social mores. *Science Communication*, 35, 502-527.
- Bonilla, Y., & Rosa, J. (2015). Ferguson: Digital protest, hashtag ethnography, and the racial politics of social media in the United States. *American Ethnologist*, 42, 4-17.
- Bower, B. (2014). Token Gestures: Online causes may attract many more clicks than commitments. *Science News*, 186, 22-26.
- Britt, L., & Heise, D. (2000). From shame to pride in identity politics. In S. Stryker, T. J. Owens, & R.W. White (Eds.), *Self, Identity and Social Movements* (pp, 252-268). Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Burr, A. (1984). The ideologies of despair: A symbolic interpretation of punks and skinheads' usage of barbiturates. *Social science & medicine*, 19, 929-938.
- Cook, D. M., Waugh, B., Abdipanah, M., Hashemi, O., & Abdul Rahman, S. (2014). Twitter Deception and Influence: Issues of Identity, Slacktivism, and Puppetry. *Journal of Information Warfare*, 13, 58-71.
- Cornelissen, G., Karellaia, N., & Soyer, E. (2013). Clicktivism or slacktivism? Impression Management and Moral Licensing. *E-European Advances in Consumer research*, 10, 244.
- Della Porta, D., & Diani, M. (2009). *Social movements: An introduction*. John Wiley & Sons.
- Doerr, N., Mattoni, A., & Teune, S. (Eds.). (2013). *Research in Social Movements, Conflicts and Change*. Emerald Group Publishing Limited.
- Fuchs, C. (2013). *Social media: A critical introduction*. London: Sage.
- Gamson, W. A. (1995). Constructing social protest. In H. Johnston & B Klandermans (Eds.), *Social movements and culture*, (pp. 85-106). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures: Selected essays*. Basic books.
- Gerbner, G., & Gross, L. (1976). Living with Television: The violence profile. *Journal of communication*, 26, 172-194.
- Goffman, E. (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Boston, USA: Harvard University Press.
- Herman, T. (1996) *Social Movements and Political Protest: Social Movements*. Israel:

Open University.

- Howard, P. N., & Hussain, M. M. (2011). The role of digital media. *Journal of democracy*, 22, 35-48.
- Jasper, J. M. (1998). The emotions of protest: Affective and reactive emotions in and around social movements. *Sociological Forum*, 13, 397-424.
- Jenkins, J. C. (1983). Resource mobilization theory and the study of social movements. *Annual Review of Sociology*, 9, 527-553.
- Johnston, H., & Klandermans, B (Eds.). (1995) *Social movements and culture*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Kaplan, S., & Salamon, H. (1998). *Ethiopian immigrants in Israel: Experience and prospects*. London, UK: Institute for Jewish Policy Research.
- Kowalewski, D. (1980). The Protest Uses of Symbolic Politics: The Mobilization Functions of Protester Symbolic Resources. *Social Science Quarterly*, 61, 95-113.
- Kristofferson, K., White, K., & Peloza, J. (2014). The nature of slacktivism: How the social observability of an initial act of token support affects subsequent prosocial action. *Journal of Consumer Research*, 40, 1149-1166.
- Leung, D. K., & Lee, F. L. (2014). Cultivating an Active Online Counter public Examining Usage and Political Impact of Internet Alternative Media. *The International Journal of Press/Politics*, 19, 340-359.
- Lim, T. W. (2015). The aesthetics of Hong Kong's "Umbrella Revolution" in the first ten days: A historical anatomy of the first phase (27 Oct 2014 to 6 October 2014) of Hong Kong's Umbrella Revolution. *East Asia*, 32, 83-98.

- McCarthy, J. D., & Zald, M. N. (1977). Resource mobilization and social movements: A partial theory. *American journal of sociology*, 6, 1212-1241.
- Melucci, A. (1980). The new social movements: A theoretical approach. *Social Science Information*, 2, 199-226.
- Melucci, A. (1994). A Strange Kind of Newness: What's 'New' in New Social Movements. In H. Johnston, R.G. Josef & E. Laura (Eds.), *New social movements: From ideology to identity*, (pp. 101-133). Temple University Press.
- Melucci, A. (1985). The symbolic challenge of contemporary movements. *Social research*, 52, 789-816.
- Ojanuga, D. (1993). The Ethiopian Jewish Experience as Blacks in Israel. *Journal of Black Studies*, 24, 147-158.
- Oliver, P., & Johnston, H. (2000). What a good idea! Ideologies and frames in social movement research. *Mobilization: An International Quarterly*, 5, 37-54.
- Papacharissi, Z. (2010). *A private sphere: Democracy in a digital age*. *Digital Media and Society Series*. Polity Press.
- Payerhin, M., & Ernesto Zirakzadeh, C. (2006). On movement frames and negotiated identities: The case of Poland's first solidarity congress. *Social Movement Studies*, 5, 91-115.
- Pizzorno, A. (1978). Political exchange and collective identity in industrial conflict. In D.C. Crouch & A. Pizzorno (Eds.), *The resurgence of class conflict in Western Europe since 1968* (pp. 277-298). Palgrave Macmillan UK.
- Salamon, H. (2014). Passage From Ethiopia to the Promised Land: Racial

- Consciousness in Transition. *Jerusalem Studies in Jewish Folklore*, 19, 125-146.
- Shirky, C. (2011). The political power of social media. *Foreign Affairs*, 90, 28-41.
- Snow, D. A., & Benford, R. D. (1988). Ideology, frame resonance, and participant mobilization. In B. Klandermans, K. Hanspeter, S.G. Tarrow (Eds.), *International Social Movement Research* (pp. 197-217). JAI Press.
- Snow, D. A., Rochford Jr, E. B., Worden, S. K., & Benford, R. D. (1986). Frame alignment processes, micromobilization, and movement participation. *American Sociological Review*, 51, 464-481.
- Swidler, A. (1986). Culture in Action: Symbols and Strategies. *American Sociological Review*, 51, 273-286.
- Swidler, A. (1995). Cultural Power and Social Movements. *Culture and Politics*, 4, 269-283.
- Taylor, V., Rupp, L.J., Gamson, J. (2004) Performing protest: Drag shows as tactical repertoire of the gay and lesbian movement. *Research in Social Movements, Conflicts and Change*, 25, 105-137.
- Tilly, C. (1978). *From Mobilization to Revolution*. McGraw-Hill.
- Van Laer, J., & Van Aelst, P. (2010). Internet and social movement action repertoires: Opportunities and limitations. *Information, Communication & Society*, 13, 1146-1171.
- Walder, A. G. (2009). Political sociology and social movements. *Annual Review of Sociology*, 35, 393-412.

Walsh, S. D., & Tuval-Mashiach, R. (2012). Ethiopian emerging adult immigrants in Israel coping with discrimination and racism. *Youth & Society, 44*, 49-75.

Wuthnow, R. (1989). *Meaning and moral order: Explorations in cultural analysis*. California: University of California Press.